

تبیین مباحث زیست محیطی با فقه اسلامی / روایتی زیبا از رعایت حقوق گیاهان

مدیر دانشنامه قرآن پژوهی با اشاره به «قاعده لاضرر» در فقه بر پیوند آن با مباحث محیط زیستی تأکید کرد و گفت: شاید به صراحت در قرآن به محیط زیست اشاره نشده باشد اما از آیات قرآن می توانیم با دلالت تضمینی و دلالت التزامی استفاده کنیم که طبق قواعد فقهی و طبق شأنی که خداوند به انسان داده است هرگونه ضرر رساندن به خود و به دیگر افراد و موجودات ممنوع است.

مدیر دانشنامه قرآن پژوهی با اشاره به «قاعده لاضرر» در فقه بر پیوند آن با مباحث محیط زیستی تأکید کرد و گفت: شاید به صراحت در قرآن به محیط زیست اشاره نشده باشد اما از آیات قرآن می توانیم با دلالت تضمینی و دلالت التزامی استفاده کنیم که طبق قواعد فقهی و طبق شأنی که خداوند به انسان داده است هرگونه ضرر رساندن به خود و به دیگر افراد و موجودات ممنوع است.

حجت الاسلام دکتر حسین علوی مهر مدیر دانشنامه قرآن پژوهی با اشاره به آیات قرآن و روایات اسلامی پیرامون اهمیت و جایگاه محیط زیست به خبرنگار مهر گفت: از آیات قرآن چنین برداشت می شود که خداوند به اصل خلقت و آفرینش اشاره دارد که آسمانها و زمین و موجودات مختلف را در خود دارد. در آیه 9 تا 12 سوره فصلت می فرماید: بگو آیا این شماست که واقعا به آن کسی که زمین را در دو هنگام آفرید کفر می ورزید و برای او همتایانی قرار می دهید این است پروردگار جهانیان. و بر روی آن [زمین]، کوههای استوار آفرید و به آن برکت بخشید و در چهار روز زاد و برگ آن را در آن آماده ساخت، که برای خواهندگان یکسان است. سپس آهنگ [آفرینش] آسمان کرد و آن بخاری بود پس به آن و به زمین فرمود خواه یا ناخواه بیایید آن دو گفتند فرمان پذیر آمدیم.

وی افزود: مسئله بعدی که از آیات قرآن در حوزه محیط زیست استفاده می شود بحث رحمت الهی است که باعث می شود موجودات تداوم پیدا کنند، یعنی این موجوداتی که به سیر زندگی خودشان ادامه می دهند اعم از نباتات، حیوانات و انسان، به برکت رحمت الهی است همانطور که خداوند می فرماید «رحمتی وسعت کل شیء».

این قرآن پژوه تأکید کرد: بحثی دیگر اینکه خداوند متعال در بسیاری از آیات قرآن موجودات و انواع آفرینش را آیات خودش نامیده است، یعنی باید به این نکته توجه داشته باشیم که تمام موجودات بر روی زمین کلمات و آیات الهی هستند. نکته دیگر آنکه این موجودات بدون هدف خلق نشده اند، اولین هدفی که می توانیم برای موجودات عالم تصور کنیم بهره وری انسان از نظام آفرینش است. تمام نظام هستی برای انسان است تا اینکه یک مسیری را طی کند که در آیات مختلف قرآن بدان اشاره شده است مثل "الم تروا أن الله سخرلکم ما فی السموات و ما فی الارض". یعنی آیا ندانسته اید که خدا آنچه را که در آسمانها و آنچه را که در زمین است مسخر شما ساخته...

حجت الاسلام علوی مهر افزود: بنابراین انسان به نوع مجازی اش می تواند این موجودات را به مالکیت خودش درآورد البته نه به معنای تعدی و تجاوز بلکه به این معنی که همان خدایی که موجودات را برای ما آفریده است، راههای مالکیت خلقت را هم آفریده است مثل آیه «وَالْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ» یعنی و زمین را برای مردم نهاد. یا آیات دیگری که دلالت بر مالکیت می کند و اینکه انسان می تواند مالک برخی از موجودات مثل زمین، درخت، حیوانات و... شود.

وی با بیان اینکه اگر به نظام آفرینش نگاه کلی داشته باشیم متوجه ارزش محیط اطراف خود خواهیم شد؛ گفت: قرآن کریم بی توجه به این امور نگذشته است و حتی در موارد خاص انسان را توجه داده است؛ شاید به صراحت در قرآن به محیط زیست اشاره نشده باشد اما از آیات قرآن می توانیم در این خصوص با دلالت تضمینی و دلالت التزامی استفاده کنیم که ما نباید محیط اطراف خود را آسیب بزنیم و یا به موجودات اطراف خود اعم از حیوانات و گیاهان و آب و هوا و خاک و... صدمه بزنیم.

عضو هیئت علمی جامعه المصطفی العالمیه تصریح کرد: یکی از نکاتی که در این زمینه باید مورد توجه قرار گیرد، بحث فساد در زمین است که در آیات قرآن بدان اشاره شده است مثل آیه 85 سوره اعراف «وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ» این فساد شامل انواع تجاوزها می شود که خود از گناهان به شمار می رود. یکی از واژه های قرآن درباره محیط زیست که به شدت قرآن با آن برخورد می کند و از آسیب رساندن از آن نهی می کند، بحث فساد در زمین به طور کلی است. این آیه تأکید می فرماید که بعد از اینکه زمین آباد هست و کشاورزی هست و جنگل و حیوانات و انسانهای اطراف شما... هست از این خلقت الهی و رحمت الهی بهره مند هستید، فساد نکنید.

وی به موضوع انفال مورد اشاره در قرآن و روایات پرداخت و درباره نسبت آن با رعایت محیط زیست گفت: بحث دیگر موضوع انفال است یعنی ثروتهای طبیعی که در اطراف ما هست و بی توجهی به آن یکی از بحرانهای دوره ما به شمار می رود. مثل اینکه جنگلهای را از بین می برند و کوهها را تصرف می کنند و آبهایی که اموال عمومی است را می خشکانند. طبق آیات قرآن این منابع طبیعی را می توان جزو «انفال» خواند، متعلق به حکومت اسلامی است و بدون اجازه حاکم اسلامی هیچ دخل و تصرفی در آنها نمی توان انجام داد. «قل الانفال لله و الرسول...». این انفال که می تواند یکی از معانی اش محیط زیست و منابع طبیعی و... باشد، متعلق به خدا و بعد رسول است که امروز ما در شأن حاکم اسلامی و ولایت فقیه آن را می بینیم.

بنابراین هرگونه آسیب رساندن به جنگها، آبها، خاک و... که جزو ثروتهای طبیعی است و حتی هوا و فضا را هم می توان جزو آن شمرد، اگر بدون اجازه حاکم دخل و تصرفی در آن صورت گیرد، از نگاه قرآن محکوم است.

حجت الاسلام علوی مهر با اشاره به «قاعده لاضرر» در فقه بر پیوند آن با مباحث محیط زیستی تأکید کرد و گفت: هرگونه ضرر رساندن طبق قواعد فقهی و طبق شأنی که خداوند به انسان داده است؛ به خود و به دیگر افراد و موجودات ممنوع است.

وی افزود: فارغ از مسایل زیست محیطی داخلی باید به آلودگی شیمیایی، دریایی، بمبهای شیمیایی و... که به انسان و دیگر موجودات آسیب می رساند، اشاره کنیم. حتی اگر ما به روایاتی که از پیامبر(ص) و علی بن ابیطالب(ع) درباره قوانین جنگی به دست ما رسیده است توجه کنیم خواهیم دید که محتوای این احادیث چقدر با مباحث اخلاقی و یا محیط زیستی و رعایت حقوق حیوانات و گیاهان و به طور کلی طبیعت پیوند می خورد. مثلاً در آیات و روایات آمده است که اگر کشوری به شما تجاوز و تعدی کرد به آن پاسخ دهید اما در عین حال تصریح دارد که اگر او دست از تجاوز برداشت شما هم دست بکشید و نباید از حد خاصی تجاوز کنید.

این قرآن پژوه تأکید کرد: این روایات باید به عنوان منشور سازمان ملل برای جنگها لحاظ شود. در قوانین جنگ در اسلام از انجام برخی کارها منع شده و یا به کارهایی سفارش شده است که ممنوعیت قطع درختان، آلودگی آبها و مسموم کردن آبها، کشتن زنان، پیران و کودکان ممنوع شمرده شده است. هرگونه آسیب رساندن به غیر از موارد جنگ ممنوع شمرده شده است مثلاً اگر کسی، فردی را اسیر کرد، بعد از اسارت حق آسیب رساندن به او را ندارد. این قوانین باید به عنوان منشور سازمان ملل متحد در مسائل جنگی مطرح شود که از جمله آنها بحث بمباران شیمیایی و مسموم کردن افراد و یا خمپاره ها و بمبهای غیرمتعارف و آسیبهایی است که به انسان و موجودات می رسد.

حجت الاسلام علوی مهر گفت: حتی ما از قرآن کریم اشاراتی را به عنوان آلودگی صوتی می توانیم استخراج کنیم. مثل اینکه در وصایای جناب لقمان به فرزندش قرآن می فرماید : **وَاعْصُصْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ...** و صدایت را آهسته ساز که بدترین آوازه بانگ خران است. در این آیه هم به علت اشاره شده و هم به اصل قانون تصریح دارد. یا درباره حفظ درختان روایاتی داریم که مثلاً معصوم می فرماید: اگر کسی درخت گنار(درخت صدر)- چون این درخت بیشتر در مناطق عربستان و کشورهای عربی هست- را سیراب کند گویا مؤمنی را از تشنگی سیراب کرده است. روایات به ما می فهماند که ارزش درخت بسیار بالاست و در نزد خداوند به عنوان یک خلقت و یک آیه الهی است.